

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.23.004.19243

Tadeusz Boniecki
(Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu)
tboniecki@wp.pl
ORCID iD: 0009-0004-5206-6359

Budowa i przemiany architektoniczne Teatru Wielkiego w Poznaniu (1910–2023)¹

Inspiracją do napisania niniejszego artykułu było pozyskanie do zbiorów Archiwum Teatru broszury *Das Stadttheater in Posen. Erbaut von Prof. Max Littmann* autorstwa Josepha Augusta Luxa², wydanej w Monachium w 1910 r. Ta mało rozpowszechniona pozycja bibliofilska umożliwiła wzbogacenie dotychczasowej wiedzy o budowlu Teatru Wielkiego³. Jej treść umożliwiła, przy wykorzystaniu literatury pomocniczej, przekazać poniżej rozmach budowy, wystroju i innowacji technicznych. Tłumaczenia wybranych fragmentów treści niemieckojęzycznych podjął się p. Robert Zoch mieszkający w Niemczech, który jako pasjonat i bibliofil znacząco wzbogacił wiedzę autora (jak i bibliografię niniejszego tekstu), zwłaszcza względem budowy gmachu Opery, pracujących przy niej rzeźbiarzy czy samej firmy Heilmann & Littmann.

---

¹ Ze względu na wielokrotne zmiany nazwy Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu w tytule użyto obecnej nazwy Teatru w celu czytelniejszego przedstawienia zmian architektonicznych budynku. W przypisie podaję zmiany nazw Teatru z podaniem lat ich obowiązywania: Stadttheater Posen (1910–1919), Teatr Wielki miasta Poznania (1919–1939), Reichsgauthheater Posen Grosses Haus (1941–1944), Państwowy Teatr Wielki w Poznaniu (1945–VI 1949); Państwowa Opera im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu (VII 1949–1979), Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu (IX 1979 – do chwili obecnej).

² Max Littmann (ur. 3 stycznia 1862 r. w Schlosschemnitz, dzisiejsza dzielnica Chemnitz, zm. 20 września 1931 r. w Monachium) – reformator budownictwa teatralnego. Korzenie rodzinne sprzed 1750 r. sięgają Bojanowa k. Kościana, gdzie jego przodkowie należeli do polskiej mniejszości protestanckiej. H. Reuther, *Littmann, Max* [w:] *Neue Deutsche Biographie* 14, Leipzig (1985), s. 711–712.

³ J.A. Lux, *Das Stadttheater in Posen. Erbaut von Prof. Max Littmann*, München 1910.

Podstawowe informacje o mniej istotnych postaciach, firmach budowlanych itp. podmiotach, pojawiających się w treści niniejszej pracy, podawane w przypisach, opracowano w oparciu o encyklopedie internetowe rodzime oraz niemieckie⁴.

Po rezygnacji władz miasta z rozbudowy i dalszej modernizacji Teatru Niemieckiego wybudowanego w latach siedemdziesiątych XIX w. zdecydowano się na wzniesienie nowego budynku teatralnego, który miał spełniać najaktualniejsze wymagania techniczne, estetyczne i akustyczne. Na lokalizację wybrano, zmieniając pierwotne założenia, świeżo pozyskane tereny powstałe po likwidacji zabudowań fortecznych. Zakładam, że jedyną pozostałością tego fortu, która przetrwała do współczesnych czasów jest mały, wolnostojący, podpiwniczony budynek usytuowany blisko dzisiejszego Mostu Teatralnego zajmowany obecnie przez restaurację „Mamma Teatralna”.

Powszechnie przyjmuje się, że skoro firma Heilmann & Littmann zaprojektowała obecny budynek Teatru, a wcześniej ogłoszony był konkurs architektoniczny, to właśnie ona została wybrana przez komisję konkursową. W rzeczywistości okoliczności wyboru tej firmy architektonicznej przedstawiały się inaczej. Do ogłoszonego konkursu stanęły cztery firmy specjalizujące się w budownictwie teatralnym: H. Seehling z Berlina, Moritz z Kolonii, firma architektoniczna Fellner i Helmer z Wiednia oraz firma Heilmann i Littmann z Monachium⁵. Projekty prezentowane były w Muzeum Cezara Fryderyka, ale zostały zwrócone w celu poczynienia poprawek, gdyż podczas przygotowywania prac konkursowych zmieniono program użytkowy gmachu teatralnego. W lutym 1906 r. po dokonanych zmianach w projektach żadna firma architektoniczna nie zaprezentowała takiego rozwiązania, które powołani rzeczoznawcy gotowi byli uznać za najodpowiedniejsze. Równocześnie komisja uznała konkurs za zakończony i mając poparcie rzeczoznawców wyznaczyła inny plac budowy, przy północnej pierzei obecnej ulicy Fredry. Według wcześniejszych założeń konkursu projektowany gmach teatru miał stanąć pośrodku założenia parkowego⁶.

Opracowanie projektu i budowę gmachu Teatru Wielkiego w Poznaniu zlecono monachijskiej firmie Heilmann & Littmann⁷ z inicjatywy ówczesnego

---

⁴ *Wikipedia Wolna encyklopedia*, Wikipedia, wolna encyklopedia (dostęp: 20 września 2023 r.); *Encyklopedia PWN*, Encyklopedia PWN: źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy (dostęp: 20 września 2023 r.); *Deutsche Biographische Enzyklopädie Online*, <https://www.degruyter.com/database/dbe/html?lang=de> (dostęp: 20 września 2023 r.).

⁵ Z. Pałat, *Trzeci Gmach Poznańskiego Teatru Muzycznego*, „Kronika Miasta Poznania” 2010, nr 2, s. 117–136.

⁶ Tamże, s. 117–118.

⁷ Firma istniała do końca 1970 r., kiedy to została przejęta przez Grupę Schörghuber.

nadburmistrza Ernsta Wilmsa⁸ oraz Rady Miejskiej. Nie zważano na stanowisko rzeczoznawców, gdyż uznano, że rozpoczęcie budowy niemieckiego teatru oddała się w czasie. Nadzór nad budową gmachu powierzono miejskiemu radcy budowlanemu, którym był Fritz Teubner⁹.

Rekomendowana spółka Heilmann & Littmann München wybudowała m.in. Prinzregententheater, czyli do dziś istniejący Teatr Księcia Regenta w Monachium, rozbudowała arkady monachijskiego ratusza, a także pracowała przy budowie historycznego browaru i piwiarni w stolicy Bawarii – Hofbräuhaus am Platzl.

Głównym architektem projektu był Max Littmann (1862–1931), który po ślubie z córką właściciela firmy budowlanej J. Heilmann stał się w 1892 r. współnikiem teścia (1846–1927). Littmann stworzył nowy typ budynku, dlatego nie mówi się tutaj o Teatrze lub Operze osobno, lecz o jednym tworze nazywanym Operą lub Teatrem Wielkim. Założono, że Teatr powinien mieć takie parametry sceny i urządzenia techniczne, aby umożliwić przeniesienie każdej inscenizacji zrealizowanej poza Poznaniem. Nowatorską koncepcją budowy wnętrza była rezygnacja ze spiętrzonych galerii, a cały budynek otrzymał formę neoklasycystyczną z sześciokolumnowym portykiem od frontu. Na stronie wschodniej usytuowano pawilon restauracyjny, zwieńczony dwoma wieżyczkami¹⁰.

Budowę Teatru rozpoczęto 31 marca 1909 r. Przy jego wznoszeniu firma Heilmann & Littmann współpracowała ze spółką akcyjną Eisenwerk München, Kissling & C. Moradelli, która wraz z monachijskim przedsiębiorstwem zajmowała się pracami konstrukcyjnymi. Z ramienia firmy wykonawczej budowę Teatru kierował E. Hausdorff¹¹. W związku z protestem poznańskich kamieniarzy i rzeźbiarzy spowodowanym wysokim bezrobociem firma Heilmann & Littmann zaangażowała miejscowych rzemieślników do robót sztukatorskich, do czego została zobowiązana przez władze komunalne¹².

Po bokach schodów przed głównym wejściem do budynku Teatru usytuowano grupy rzeźbiarskie artystów z Berlina przedstawiające rozmarzo-

⁸ Ernst Wilms (ur. 4 sierpnia 1866 r. w Hünshoven, zm. 2 stycznia 1938 r. w Düsseldorfie) – Nadburmistrz Poznania w latach 1903–1918. Przyczynił się do urbanizacji wcielonych do Poznania dzielnic Wilda, St. Lazarus (Łazarz) i Jersitz (Jeżyce). Z jego inicjatywy zorganizowano w 1911 r. Wschodniemiecką Wystawę Przemysłu, Rzemiosła i Rolnictwa w Poznaniu. W okresie okupacji niemieckiej 1939–1945 jego imieniem nazwano dzisiejszą ulicę Jana Matejki – Dr. Wilms Strasse. Patrz P. Matusik, *Historia Poznania*, t. 2, Poznań 2021, s. 251.

⁹ Z. Pałat, *Trzeci Gmach...*, s. 118–120.

¹⁰ J. Skuratowicz, *Gmach Opery Poznańskiej [w:] Opera w Poznaniu. 75 lat Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu*, pod red. K. Liszkowskiej, Poznań 1995, s. 38–43.

¹¹ Z. Pałat, *Architektura a polityka. Gloryfikacja Prus i niemieckiej misji cywilizacyjnej w Poznaniu na początku XX wieku*, Poznań 2011, s. 168.

¹² Tamże.

ną, nagą dziewczynę na grzbiecie pantery od strony zachodniej autorstwa Constantina Starcka¹³ oraz młodzieńca u boku lwicy od strony wschodniej autorstwa Georga Morina¹⁴. Rzeźby te miały symbolizować kontemplację, lirykę oraz dramat, aktywność. Constantin Starck był znanym twórcą w okresie III Rzeszy i jako pierwszy rzeźbiarz wykonał na wiosnę 1933 r. popiersie Adolfa Hitlera. Wydarzenie to szeroko opisywano w prasie niemieckiej w maju tego samego roku¹⁵. Do dzisiaj jego rzeźby zachowane są w przestrzeniach otwartych, np. rzeźba *Fleciarza* z 1928 r. w Ogrodzie Botanicznym w Berlinie-Dahlem, obecnie we foyer Urzędu Dzielnicowego Berlin-Wilmersdorf. Inne jego prace zachowały się do dzisiaj w Berlinie i Hannoverze.

Złotą figurę Pegaza oraz płaskorzeźby – po stronie zachodniej przedstawiają korowód Dionizosa, a po stronie wschodniej Apollina z Muzami¹⁶ – wykonała monachijska firma Düll¹⁷ & Pezold¹⁸. W tympanonie portyku umieszczono cytat z wiersza Fryderyka Schillera *Artyści* (*Die Künstler*) niosący wzniosłe humanistyczne przesłanie: „Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben; bewahret sie, sie fällt mit euch; mit euch wird sie sich heben”, co tłumaczyć można jako: „Godność ludzką dano w wasze ręce, z wami upadnie, z wami się podniesie”.

Zewnętrzne pokrycia dachu, rynny opadowe, rynny dachowe, okapniki, części konstrukcyjne i wykończeniowe, a także parapety wykonano z Grünthaler Kupfer, czyli miedzi pochodzącej z huty w Saigerhütte Grünthal w miejscowości Olbernhau w Saksonii, w paśmie górskim Erzgebirge, czyli w Rudawach. Ogrzewanie budynku następowało z nowoczesnego, niskociśnieniowego pieca parowego.

Wewnątrz gmachu, zaraz za drzwiami głównymi, znajdowała się hala wejściowa i korytarze przystrojone dużymi, dekoracyjnymi wazami porce-

¹³ Constantin Starck (ur. 2 marca 1866 r. w Rydze, zm. 22 sierpnia 1939 r. w Berlinie) – od 1908 r. członek Pruskiej Akademii Sztuk, a od 1923 r. senator tej Akademii.

¹⁴ Georges Morin (ur. 30 kwietnia 1874 r. w Berlinie, zm. 5 lutego 1950 r. tamże) – malarz, rzeźbiarz i medalier. Studiował w Berlinie oraz Paryżu. Autor wielu do dziś zachowanych rzeźb i pomników z brązu i piaskowca. Obok postaci z lwicą i panterą umieszczonych przed Operą w Poznaniu do najsłynniejszych jego dzieł należy także rzeźba *Miłosiernego Samarytanina* z 1938 r. w Szczecinie, dziś znajdująca się na ul. Unii Lubelskiej.

¹⁵ Por.: *Eine Hitler Büfte*, „Dresdner Neueste Nachrichten” z 14 maja 1933, s. 21.

¹⁶ P. Matusik, *Historia Poznania*, t. 2, s. 256.

¹⁷ Heinrich Düll (ur. 19 września 1867 r. w Monachium, zm. 17 marca 1956 r. w Frauenchimese w Bawarii) – artysta, rzeźbiarz. Obok figury Pegaza umieszczonej na szczycie budynku Opery w Poznaniu do najsłynniejszych jego dzieł należy figura *Anioła Pokoju* w Monachium (1896–1899). Heinrich Düll był z zamiłowania muzykiem. Założył chór Bogenhauser Künstlerkapelle, któremu akompaniował grą na flecie.

¹⁸ Georg Pezold (ur. 5 maja 1865 r. w Mittweida w Saksonii, zm. 27 stycznia 1943 r. w Monachium) – autor wielu posągów i figur z brązu i piaskowca, m.in. figury *Łosia i Jelenia* przed wejściem do willi architekta Maxa Littmanna w Monachium, twórcy Opery w Poznaniu. Do dzisiaj niektóre z jego dzieł zachowały się na terenie Monachium.

lanowymi z manufaktury Nymphenburger Porzellanmanufaktur München. W foyer głównym wisiały duże lustra, a drzwi wykonane były z drewna wiśniowego o wysokim połysku. Salon cesarski, który zdobiły eleganckie dywany, zaprojektował w stylu Ludwika XVI Heinrich Waderé z Monachium¹⁹.

Sercem Teatru Wielkiego w Poznaniu były scena oraz widownia. Salę dla publiczności wykończono parkietem w srebrnoszarym kolorze, a ściany przyozdobiono połączonym sukmem. Znajdował się też na nich fryz z figurkami i girlandami rzeźbiarza i malarza Ernsta Alberta Fischera²⁰. Był on również autorem kolumn ozdobionych reliefami przedstawiającymi postacie znanych kompozytorów, pisarzy i artystów: W.A. Mozarta, L. van Beethovena, C.M. Webera, G.E. Lessinga, J.W. Goethego, F. Schillera, W. Shakespeare'a. Na scenie oraz w łóżach umieszczono kotary z aplikacjami masek twórczości Margarethe von Brauchitsch²¹, wybitnej projektantki i przedstawicielki nowoczesnej sztuki secesyjnej w Niemczech (Jugendstil), specjalizującej się w wyrobach tekstylnych i dekoracyjnych. W nowatorski sposób zaprojektowano łożę dworską, przeznaczoną dla wysokich rangą gości. Dotychczas siedzący w niej dostojnicy mieli widok na rzędy siedzące w dole, by przyjmować powitania gości oraz wyrazić szacunek i uznanie, jednak do sceny musieli się lekko odwracać, by widzieć wszystko dobrze. Dzięki nowemu projektowi architekta zarówno scenę, jak i publiczność można było oglądać z poziomu łoża bez najmniejszego problemu.

Oświetlenie widowni stanowiły lampy ujęte w ozdobny wieniec. Przeważała kolorystyka w barwach chłodnych z dominacją bieli stropu i szaro-błękitnymi obiciami foteli dla widzów. W ozdobionym ornamentami proscenium umieszczono herb miasta.

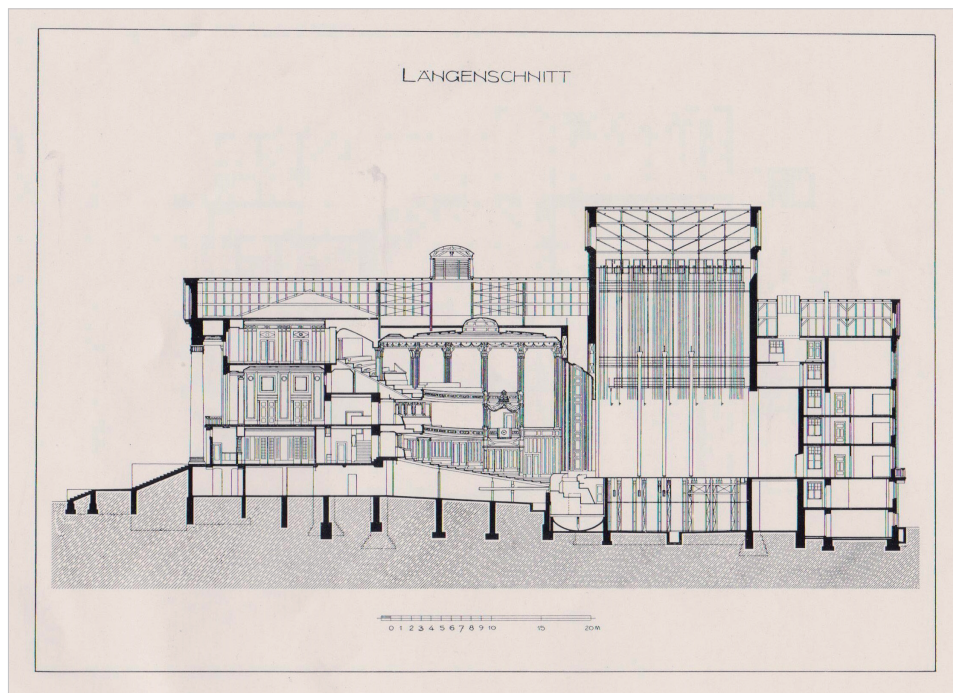
Wielką innowacją było wprowadzenie przez Littmanna ruchomej sceny, poruszanej w górę i w dół, która umożliwiała orkiestrze zniknięcie w jej dolnej części. Za poruszanie się sceny były odpowiedzialne umieszczone pod parkietem przesuwne, które odpowiednio dostosowywały poziom sceny do potrzeb. Również osobno opuszczana i podnoszona była balustrada dzieląca rzędy siedzące publiczności od sceny, tak aby umożliwić widzom lepszy widok z każdego miejsca.

Aby uzyskać odpowiedni efekt podczas przedstawień, scenę wyposażono w reflektory posyłające światło w 4 kolorach: białym, czerwonym, żółtym i niebieskim. Dodatkowo zainstalowano urządzenia wytwarzające mgłę, wiatr, błyskawice oraz wybuchy i eksplozje.

¹⁹ Heinrich Maria Waderé (ur. 2 lipca 1865 r. w Colmar, zm. 27 lutego 1950 r. w Monachium) – niemiecki rzeźbiarz i medalier.

²⁰ Ernst Albert Fischer (ur. 22 sierpnia 1853 r. w Körlin an der Persante, dziś Karlino w powiecie białogardzkim, zm. 27 lutego 1932 r. w Berlinie).

²¹ Margarethe von Brauchitsch (ur. 14 czerwca 1865 r. w Frankenthal na wyspie Rugia, zm. 15 lutego 1957 r. w Monachium).

Ilustr. 1. Rzut poziomy projektu architektonicznego Maxa Littmanna

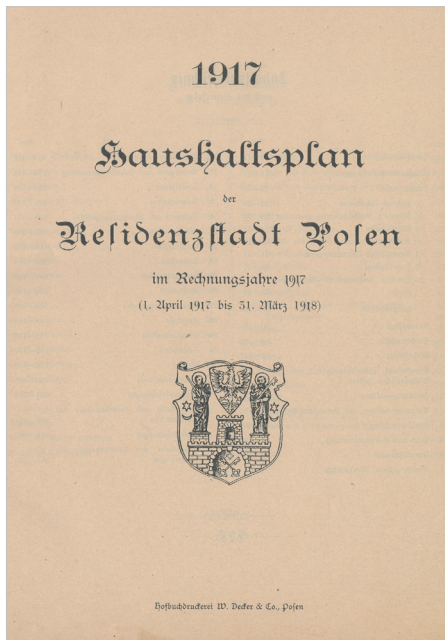
J.A. Lux, *Das Stadttheater in Posen. Erbaut von Prof. Max Littmann, München 1910*

Celem zapewnienia bezpieczeństwa publiczności wielką wagę przywiązywano do ochrony przeciwpożarowej. Zamontowano zatem żelazne kurtyny, specjalne spryskiwacze wody na sufitach, wyciągacze dymu i gazu. Zainstalowano również 16 alarmów przeciwpożarowych.

Dyrektorem Teatru, który łączył dramat i operę, został Franz Gottscheid²², a pierwszym wystawionym przedstawieniem była opera Wolfganga Amadeusza Mozarta *Zaczarowany flet*. Otwarcie Teatru zbojkotowali solidarnie Polacy, w tym również miejscy rajcy, gdyż władze miasta zdecydowały, że spektakle będą wystawiane tylko w języku niemieckim.

W 1914 r. po wybuchu I wojny światowej Zarząd Miasta był zmuszony szczególnie oszczędnie gospodarować finansami Poznania, zmniejszając również dotację dla Teatru Miejskiego. W Archiwum Teatru Wielkiego zachowała

²² Franz Gottscheid (właściwie Franz Werner; ur. 25 lutego 1856 r. w Gdańsku, Królestwo Prus, zm. 18 sierpnia 1934 r. w Dreźnie, Cesarstwo Niemieckie) był niemieckim aktorem teatralnym, reżyserem teatralnym i dyrektorem teatrów. F. Brümmer *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten*, 6. Auflage, Band 2, 1913, s. 417; L. Eisenberg, *Großes Biographisches Lexikon der Deutschen Bühne im XIX. Jahrhundert*, Leipzig 1903, s. 342; P. Ehrentraut, *Vom neuen Posener Stadttheater*, „Das Theater” Mai 11/1911 Heft 18, Berlin 1911, s. 344, 361–363.

		1917		1916		1915		1914		1913	
Ziel	Merkmal	1917		1916		1915		1914		1913	
		Rechnung	Veranschlagt	Rechnung	Veranschlagt	Rechnung	Veranschlagt	Rechnung	Veranschlagt	Rechnung	Veranschlagt
I. Stadttheater											
Veränderliche Kosten											
1	Gebäude und Möbel:										
a	Chemiker:	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300	6.300
b	Spezialisten, Werkstättenleistungen usw. II. Veranschlagt	2.000	1.900	2.146	2.146	2.146	2.146	2.146	2.146	2.146	2.146
2	Stroma an der städtischen Verwaltung:										
a	(Sinn IV 1 b) für Halbjahres- und Vierteljahresleistungen										
b	bei 4% bei Gebiete für 1916 mit 8.000,00 für die	278	332	332	332	332	332	332	332	332	332
3	zu den allgemeinen Betriebsleistungen (Sinn III 1 f)										
4	Gebäudekosten für Theater, Bühnenarbeiten, Gewerkschaften und Gewerkschaften	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
5	Zuschüsse (Sinn I 6 Zuschüsse)	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
		Ziel I.	20.628	20.532							
II. Städtische Kosten											
1	Zuschüsse (Zeremonienkosten)	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500
2	Zuschüsse (Kostentragung)	7.500	7.500	7.498	7.498	7.498	7.498	7.498	7.498	7.498	7.498
3	Zuschüsse u. Kostentragung (Sinn III 1 a)	10.500	12.000	9.059	9.300	9.059	9.300	9.059	9.300	9.059	9.300
4	Strom (Sinn III 1 b)	7.200	4.200	3.968	3.811	3.968	3.811	3.968	3.811	3.968	3.811
5	Zuschüsse (Sinn III 1 c)	450	450	431	431	431	431	431	431	431	431
6	Zuschüsse	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
7	Zuschüsse an den Gewerkschaften (Sinn III 1 c 2 a)	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
8	Zuschüsse an die Gewerkschaften u. untergeordneten Gewerkschaften	7.600									
9	Zuschüsse an die Gewerkschaften u. untergeordneten Gewerkschaften	9.600	9.600	9.041	9.041	9.041	9.041	9.041	9.041	9.041	9.041
10	Zuschüsse an die Gewerkschaften u. untergeordneten Gewerkschaften	5.250	5.250	5.475	5.475	5.475	5.475	5.475	5.475	5.475	5.475
11	Zuschüsse an die Gewerkschaften u. untergeordneten Gewerkschaften	900	900	587	587	587	587	587	587	587	587
		Ziel II.	41.228	41.228							
		Ziel III.	23.100	23.100							
		Ziel IV.	46.734	46.734							
		Ziel V.	7.500	7.500							
		Ziel VI.	13.000	13.000							
		Ziel VII.	582	582							
		Ziel VIII.	500	500							
		Ziel IX.	236	236							
		Ziel X.	141.902	142.278							
		Ziel XI.	20.628	20.532							
		Ziel XII.	182.530	182.810							
		Ziel XIII.	12.180	12.180							
		Ziel XIV.	143.330	144.630							

Ilustr. 2–3. Wyciąg z Planu budżetowego Rezydenckiego miasta Poznania dotyczący przyznaných funduszy w 1917 r. *Haushaltsplan der Residenzstadt Posen 1917 (1 April 1917 – 31 März 1918)*, Posen 1917
zbiory autora

się księga finansowa z lat 1910–1919 z korespondencją pomiędzy dyrektorem Teatru a Zarządem Miasta²³. Pada wyjaśnienie, że przyczyną zmniejszenia dotacji jest niski poziom wystawianych spektakli, równocześnie zarzucano dyrektorowi, że dopuszcza handlowanie przez solistów towarami pod wieżą ciśnien (Wasserturm). W odpowiedzi dyrektor Gottscheid wyjaśnił, że niski poziom przedstawień spowodowany jest tym, że kilku znaczących solistów poszło na wojnę, a pozostali z racji niskich poborów zmuszeni są do zajęcia się handlowaniem.

Tuż po ostatnim przedstawieniu pod niemiecką dyrekcją 17 sierpnia 1919 r. – wystawiono wówczas operę *Parsifal* Richarda Wagnera – architekt Stanisław Mieczkowski²⁴ przystąpił do usuwania akcentów niemieckich z budynku Teatru. Z fasady usunięto tekst z urywkiem wiersza Schillera, a w foyer

²³ Archiwum Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu, Akten betreffend den Etat des Stadttheaters, sygn. X. 14 (Zbiory specjalne).

²⁴ Stanisław Mieczkowski (ur. 26 kwietnia 1875 w Łaszewie, pow. świecki, zm. w 1940 r. w Poznaniu) – członek SARP O. Poznań (przed 1939), absolwent Wydziału Architektury Politechniki w Berlinie; *Stanisław Mieczkowski [w:] Pamięci Architektów Polskich in memoriam*, https://www.archimemory.pl/pokaz/stanislaw_mieczkowski,22412 (dostęp: 28 września 2023 r.).

na pierwszym piętrze rzeźbiarz Czesław Makowski²⁵ wmurował dziesięć medalionów z podobiznami Polaków – Chopina, Karłowicza, Kochanowskiego, Krasickiego, Kurpińskiego, Mickiewicza, Moniuszki, Norwida, Słowackiego i Wyspiańskiego²⁶. W 1939 r. medaliony w tajemnicy przed Niemcami odkuto ze ścian i przetrwały okupację, lecz nie powróciły na pierwotne miejsce.

W latach 1919–1939 nie dokonywano żadnych zmian ani przeróbek architektonicznych, jedynie zmodernizowano w 1928 r. system oświetlenia sceny oraz zmieniono wystrój wnętrza Teatru, kierując się projektem artysty malarza Henryka Nostitz-Jackowskiego²⁷, który przy realizacji prac współdziałał z malarzem Stanisławem Dyzmańskim²⁸.

Ewentualne zamierzenia przeprowadzenia zmian architektonicznych czy modernizacji w okresie wielkiego kryzysu lat trzydziestych nie mogłyby być przeprowadzone z powodu braku na ten cel funduszy. W 1931 r. Zarząd Miasta zamierzał nawet przemienić Teatr na salę kinową. Zdeterminowana grupa solistów wystąpiła z propozycją, aby powierzono im zarządzanie Teatrem, licząc jedynie na to, że z funduszy miejskich pokrywane byłyby koszty ogrzewania i oświetlenia. Propozycja została przez Zarząd Miasta przyjęta²⁹. Zarządzający Teatrem i jego funduszami poinformowali pracowników, że wielkość otrzymanych wynagrodzeń będzie uzależniona od wpływów kasowych. W związku z tym jeszcze podczas trwania spektaklu podliczano uzyskane dochody ze sprzedaży biletów i według ustalonego klucza dzielono je między pracowników zaraz po przedstawieniu³⁰.

Krótko po zajęciu Poznania przez Niemców Joseph Goebbels, odpowiedzialny za kulturę Rzeszy, zlecił przebudowę i modernizację Teatru prof. Paulowi Baumgartenowi³¹, który jak Albert Speer i czterech innych architektów należał do ulubionych twórców Adolfa Hitlera. Kariera Paula Baumgartena

---

²⁵ Czesław Makowski (ur. 13 lipca 1873 r., zm. 25 grudnia 1921 r. w Warszawie) – polski rzeźbiarz.

²⁶ T. Światała, *Opera Poznańska 1919–1969. Dzieje Teatru Muzycznego*, Poznań 1973, s. 6.

²⁷ Henryk Nostitz-Jackowski (ur. 2 stycznia 1885 r. w Jabłowie, zm. 14 marca 1948 r. w Poznaniu) – polski malarz i witrażysta, założyciel i główny projektant pracowni artystycznej „Polichromia”. Członek Rady Artystycznej Miasta Poznania oraz Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych. Pochowany na cmentarzu przy ul. Lutyckiej w Poznaniu.

²⁸ Stanisław Dyzmański (ur. w 1878 r., zm. w 1939 r.) – malarz i konserwator, brat malarza Waclawa.

²⁹ *Opera Poznańska 1919–1969*, pod red. J. Waldorffa, Poznań 1970, s. 68.

³⁰ Bezpośrednia relacja Antoniny Grzegorzewskiej (ur. 31 maja 1915 r. w Poznaniu, zm. 25 września 1997 r., tamże), tancerki baletu (informacja udzielona autorowi w 1993 r.).

³¹ Paul Baumgarten Starszy (ur. w 1873 r. w Schwedt, zm. najprawdopodobniej w 1946 r. w Berlinie) – przebudowywał wiele teatrów na terenie Rzeszy m.in. w Weimarze i Augsburgu. W każdym projektowanym przez siebie teatrze tworzył tak zwaną *Führerloge* („łożę wodza”), S.F. Kellerhoff, *Hitler und die „Führerloge“*, „Berliner Morgenpost”, 2008, <https://www.morgenpost.de/printarchiv/kultur/article102692682/Hitler-und-die-Fuehrerlogen.html> (dostęp: 27 września 2023 r.).

zaczęła się w 1934 r. i owocowała przebudową i rozbudową kilku znanych teatrów w całej Rzeszy. Ciekawostką jest, że żadne źródła niemieckie wymieniające ze szczegółami dorobek architektoniczny Baumgartena nie uwzględniają tego, że przebudowywał on dzisiejszy Teatr Wielki w Poznaniu.

Remont generalny trwał od kwietnia 1940 do lutego 1941 r. i objął nie tylko widownię, scenę wraz z niezbędnymi urządzeniami technicznymi i wnętrza Teatru, lecz także pomieszczenia zaplecza. Zlikwidowano dwie małe loże na widowni przeznaczone dla Prezydenta Polski oraz Prezydenta Poznania i wybudowano jedną, usytuowaną centralnie z przeznaczeniem dla Führera³². Przywiązywano wyjątkowe znaczenie do roli, jaką miał odgrywać poznański Teatr w życiu kulturalnym Rzeszy, akcentując to umieszczeniem na loży doskonale widocznej z daleka swastyki – symbolu partii sprawującej władzę. Dobrze jednakże z historii wiemy, że Adolf Hitler nigdy do Poznania nie przyjechał. Niektórzy co prawda twierdzą, że specjalnie na jego przyjazd zainstalowano na balkonie Zamku Cesarskiego podgrzewane podłogi, aby Hitler mógł komfortowo odbierać tam defilady, inni natomiast przekonują, że przyjechał do Poznania, lecz nie wyszedł z opancerzonego pociągu. Brak jednak na powyższe dowodów historycznych. W Poznaniu byli natomiast niejednokrotnie Heinrich Himmler i Joseph Goebbels, który to uczestniczył w otwarciu Teatru 19 marca 1941 r. z okazji Dni Kultury Kraju Warty³³.

Podczas remontu na widowni zmieniono zaokrąglenie tylnej ściany za ostatnim rzędem przez usunięcie gzymsu pod byłymi małymi lożami. Wbudowano nowe panele z drzewa mahoniowego, zamontowano nowe balustrady z ozdobnymi figurkami według projektu Carla Nackego z Berlina. Uproszczono sztukaterię sufitową, zakładając nowy sufit kasetonowy, oraz zainstalowano oświetlenie rzędów. Nad widownią zawisł bogato zdobiony żyrandol nazwany koroną środkową³⁴. Ściany pomalowano na kolor ciemnoczerwony, a sufit na kolor kości słoniowej. Po remoncie uzyskano dwa nowe rzędy, na widowni mogło teraz zasiadać 923 widzów.

W proscenium usunięto przesyconą ornamentykę, ściany podzielono i zamontowano nowe otwory na dźwięki organów. Cokół zabudowano piaskowcem. Sufit i ściany pomalowano na żółty kolor. Stare zniszczone kotary sceny zostały wymienione na nowe z nowoczesną techniką rozsuwania w bok i podnoszenia.

W foyer pomalowano ściany na kolor ciemnoczerwony, a sufit na kość słoniową. Zamontowano zielone kolumny z połączanymi profilami. Na ścianach

³² Z. Pałat, *Trzeci Gmach...*, s. 121.

³³ Archiwum Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu, Fotografia/Pocztówka z Dni Kultury Kraju Warty (opis zamieszczony na odwrocie), sygn. X. 12 (Zbiory specjalne).

³⁴ N.N. *Die Umgestaltung des Großen Posener Staatstheaters*, „Zentralblatt der Bauverwaltung” 1942, nr 29/30(62), s. 333–339.

Ilustr. 4. Wnętrze restauracji teatralnej z lat 1941–1944
pocztówka ze zbiorów autora

można było zobaczyć reliefy znanych kompozytorów i pisarzy, które zaprojektował Karl Hartung³⁵. Na czołowych ścianach zamontowano podzielone lustra ze złotym obramowaniem. Aby umożliwić dojście do foyer z bocznych schodów, przebito przejście w murze i zamontowano drzwi.

W sali kasowej umieszczono popiersie Hitlera autorstwa rzeźbiarza prof. Fritza Klimscha z Berlina³⁶. Był on też twórcą nieistniejącego współcześnie pomnika Schillera, który powstał w 1943 r. i został postawiony w parku (obecnie im. Adama Mickiewicza).

Klatki schodowe otrzymały ciemnoczerwony kolor pozostałych pomieszczeń, a sufity przemalowano w barwie kości słoniowej. Pomieszczenia dla artystów, obsługi technicznej i szatnie zmodernizowano, a wszystkie pomieszczenia sanitarne zostały wyremontowane. Zmieniono i unowocześniono salę restauracyjną. Na scenie zamontowano elektrycznie poruszaną płytę obrotową umożliwiającą szybką zmianę wystroju sceny.

Znamienne jest, że w artykułach fachowych czasopism, wydanych po zakończeniu remontu, brak jakiegokolwiek informacji o likwidacji wieżyczek

³⁵ Karl Hartung (ur. 2 maja 1908 r. w Hamburgu, zm. 19 lipca 1967 r. w Berlinie) – niemiecki rzeźbiarz.

³⁶ Fritz Klimsch (ur. w 1870 r. we Frankfurcie nad Menem, zm. w 1960 r. we Freiburgu).

na tarasie i portalu cesarskiego, a przecież zamieszczono wiele szczegółów o dokonanych przeróbkach detali architektonicznych. Możliwe, że powodem pominięcia w przekazach wyburzenia portalu zachodniego – wejścia przeznaczonego jedynie dla Cesarza – było podyktowane trwającym nadal publicznym dla niego szacunkiem³⁷.

Joseph Goebbels nadał poznańskim teatrom wspólną nazwę – Teatr Okręgu Rzeszy (Reichsgauthheater). W jego skład wchodziły Teatr Miejski pod nazwą Grosses Haus oraz Teatr Polski przemianowany na Kleines Haus. W marcu 1941 r. Goebbels podczas Dni Kultury Kraju Warty oddał w oficjalnym przemówieniu Teatr do użytku publicznego. W otwarciu instytucji brała udział niemiecka ludność Poznania, żołnierze Wehrmachtu i goście z całych Niemiec. W dniu otwarcia wystawiono dramat Heinricha von Kleista *Prinz von Homburg*³⁸. Ostatnim spektaklem była operetka Ralpha Benatzky'ego *Mein Schwester und ich*³⁹.

Dwukrotnie w ciągu roku Teatr, podobnie jak gmachy rządowe i użyteczności publicznej, był odświętnie dekorowany. Z okazji urodzin Hitlera 20 kwietnia oraz 8 października, aby upamiętnić włączenie Wielkopolski do Rzeszy i nadanie nazwy Warthegau. Poniższa fotografia pokazuje oflagowanie elewacji Teatru z okazji urodzin Hitlera w 1940 r.

Ilustr. 5. Udekorowany Teatr z okazji urodzin Adolfa Hitlera 20 kwietnia 1940 r.

pocztówka ze zbiorów autora

³⁷ W III Rzeszy było wielu zwolenników monarchii i jej przywrócenia, a trzeba zaznaczyć, że cesarz Wilhelm II jeszcze żył i miał potomków. Po abdykacji i zakończeniu I wojny światowej zamieszkał w Holandii, gdzie zmarł w 1941 r. Por. P. Szlanta, *Wilhelm II. Ostatni z Hohenzollernów*, Warszawa 2015, s. 291–295.

³⁸ P. Matusik, *Historia Poznania*, t. 3, Poznań 2021, s. 286.

³⁹ H. Zimniak, *Działalność muzyczna Reichsgauthheater Posen (1941–1944)* [w:] *Opera w Poznaniu...*, s. 62–73.

Na skutek działań wojennych i walk o Poznań w 1945 r., wiele urządzeń teatralnych uległo zniszczeniu. Całkowicie zostało uszkodzone stawidło, czyli regulator ogólnego światła, mostek elektryczny, wiszące lampy oświetleniowe, instalacje oświetlenia sceny, horyzont, dźwig prospektowy. Odłamki i pociski zniszczyły też mury i ściany. W ostatnich miesiącach przed wyzwoleniem Poznania w Teatrze znajdował się szpital wojskowy dla rannych żołnierzy. Pracownicy spontanicznie podjęli się usuwania gruzu, łóżek szpitalnych oraz zmarłych żołnierzy niemieckich. Dyrekcja poczyniła starania o przydział szyb okiennych i pomoc finansową w uruchomieniu działalności Teatru. Pierwsze przedstawienie odbyło się już po kilku miesiącach – 23 czerwca 1945 r. wystawiono operę Karola Kurpińskiego *Zabobon, czyli Krakowiacy i Górale*⁴⁰. Warto zaznaczyć, że Teatr Wielki w Poznaniu był pierwszym, przed Operą Bytomską, teatrem, który po latach okupacji uruchomił swoją scenę.

W okresie ponad osiemdziesięciu lat nieprzerwanej działalności Teatru ulegały naturalnemu zniszczeniu podczas eksploatacji nie tylko urządzenia techniczne, wymagające nawet całkowitej wymiany, lecz także wszystkie pomieszczenia, które należało stopniowo remontować, aby nie raziły widzów swym wyglądem. Nie jest możliwe, by szczegółowo wyliczyć wszystkie remonty i modernizacje w Teatrze, ale wymienię te najistotniejsze, a były one tak wykonywane do 2021 r., że nie powodowały przerw w działalności artystycznej.

Widocznymi na zewnątrz budynku remontami były przeprowadzone dwie renowacje elewacji budynku – w latach 1958⁴¹ i 2005. Natomiast w 1997 r. zdemontowano z dachu Teatru Pegaza, aby po przeprowadzeniu niezbędnych napraw umieścić go z powrotem – w czerwcu 1998 r.⁴² Wielkim udogodnieniem dla pracowników technicznych było zamontowanie w 2011 r. nowoczesnego hydraulicznego podnośnika platformy rozładunkowej w miejscu tak zwanej Pferderampy⁴³. Widownia to miejsce szczególnie dla widzów, gdzie wygoda, estetyka i bezpieczeństwo zawsze były przedmiotem troski kolejnych dyrekcji Teatru. Z myślą o osobach niepełnosprawnych zamontowano w 1997 r. specjalną platformę umożliwiającą dostanie się na widownię, którą wymieniono na nową w roku 2020. W latach 1997–1998 wymieniono obicia wszystkich foteli, zamontowanych w 1910 r., zastąpiono zniszczoną podłogę pomiędzy rzędami dębowym parkietem oraz zainstalo-

⁴⁰ *Opera Poznańska...*, s. 71.

⁴¹ „Ilustrowany Kurier Polski” z 22 maja 1958, nr 120.

⁴² G. Sporakowski, *Pegaz odjechał Fordem*, „Głos Wielkopolski” z 28 listopada 1997, nr 227; *Skrzydlaty koń powrócił Pegaz odmłodzony*, „Express Poznański” z 22 czerwca 1998, nr 144.

⁴³ *Poznań: Teatr Wielki po remoncie odzyskał blask*, „Głos Wielkopolski” (Poznań: Teatr Wielki po remoncie odzyskał blask [ZDJĘCIA, FILM] | Głos Wielkopolski (gloswielkopolski.pl) (dostęp: 22 września 2023 r.).

Ilustr. 6. Zdjęcie Pegaza w celu przeprowadzenia renowacji w 1997 r.

fot. Tadeusz Boniecki

Ilustr. 7. Odnawianie żyrandola w 1997 r.

fot. Tadeusz Boniecki

wano na podłodze oświetlenie umożliwiające bezpieczne przemieszczanie się. Wykonano też prace malarskie i sztukatorskie na widowni, przywracając piękno ozdobnych złocień. Podczas remontu w 1997 r. odnowiono 3,5-tonowy żyrandol: uzupełniono powstałe ubytki i wyczyszczono w celu przywrócenia jego świetności z roku 1941⁴⁴.

W 2011 r. Teatr zyskał dźwiękowy system ostrzegania przeciwpożarowego. Powiększono też kabiny: akustyczną, projekcyjną i oświetleniową⁴⁵. W roku 1989 zamontowano nową kurtynę – dzieło Urszuli Plewki-Schmidt. Kurtyna będąca tkanym gobelinem przedstawiała dziewięć postaci córek Zeusa – mitologicznych Muz, opiekunek sztuk pięknych i nauk. Nad nimi górowała maska – symbol Teatru⁴⁶.

W każdym teatrze sprawność wszelkich urządzeń scenicznych, takich jak: zapadnie, scena obrotowa, nastawnia, kieszeń teatralna i in., stanowi niezwykle ważny element przy wprowadzaniu specjalnych efektów teatralnych, ale

⁴⁴ M. Paszkowiak, *Wielki jak nowy*, „Głos Wielkopolski” z 29 lipca 1997, nr 175.

⁴⁵ *Poznań: Teatr Wielki...*

⁴⁶ *Byliśmy świadkami przymiarki nowej kurtyny projektu Wł. Schmidta w Teatrze Wielkim*, „Express Poznański” z 18 kwietnia 1989.

Ilustr. 8. Renowacja elewacji budynku w 2005 r.

fot. Tadeusz Boniecki

też upraszcza czynności pracowników technicznych. Ważne jest, aby przy modernizacji sceny korzystać z najnowszych rozwiązań technologicznych.

Znaczący remont w Teatrze przeprowadzono w latach 1988–1990. Przebudowano wówczas kieszeń teatralną, a po wymianie konstrukcji sceny położono nową podłogę⁴⁷. Zmechanizowano nowoczesną zapadnię pracującą w czterech wariantach oraz zamontowano scenę obrotową⁴⁸. Zakupiono w Austrii nastawnię z elektronicznym urządzeniem pozwalającym zaprogramować zmiany oświetlenia podczas całego spektaklu⁴⁹. Niestety na skutek niekompetentnej decyzji wyburzono ścianę z boku sceny, przez co zniszczono bardzo dobrą akustykę Teatru⁵⁰.

⁴⁷ R. Połczyński, *Remont przerywamy tylko na chwilę, by przeżyć 70 urodziny Teatru*, „Express Poznański” z 12 grudnia 1989.

⁴⁸ *Wielka technika wraca do opery*, „Głos Wielkopolski” z 30 listopada 1990, nr 25.

⁴⁹ *11 listopada początek nowego sezonu w Teatrze Wielkim*, „Express Poznański” z 30 listopada 1990, nr 211.

⁵⁰ D. Dabert, *Teatr Wielki w niebezpieczeństwie*, „Głos Wielkopolski” z 6 kwietnia 1990, nr 82.

Po trzydziestu latach zdecydowano o kolejnym remoncie, który rozpoczął się w maju 2021 r. Zastosowano nową technologię budowy sceny, zmieniono mechanikę sceniczną, również wprowadzono nową technologię oświetlenia. Kompleksowo wymieniono wszystkie urządzenia sceniczne. Oficjalny odbiór wykonanych w okresie dwóch lat prac przez firmę Mikor Inżyniering umożliwił otwarcie Teatru w sezonie 2023/2024.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu, Akten betreffend den Etat des Stadttheaters, sygn. X. 14 (Zbiory specjalne).

Źródła drukowane

Archiwum Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu, Fotografia / Pocztówka z Dni Kultury Kraju Warty (opis zamieszczony na odwrocie), sygn. X. 12 (Zbiory specjalne).

Brümmer F., *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten*, 6. Auflage, Bd. 2, 1913.

Ehrentraut P., *Vom neuen Posener Stadttheater*, „Das Theater”, Mai 11/1911 Heft 18, Berlin 1911.

Eisenberg L., *Großes Biographisches Lexikon der Deutschen Bühne im XIX. Jahrhundert*, Leipzig 1903.

Lux J.A., *Das Stadttheater in Posen. Erbaut von Prof. Max Littmann*, München 1910.

N.N., *Die Umgestaltung des Großen Posener Staatstheaters*, „Zentralblatt der Bauverwaltung” 1942, nr 29/30(62).

Opracowania

Matusik P., *Historia Poznania*, t. 1–4, Poznań 2021.

Opera Poznańska 1919–1969, pod red. J. Waldorffa, Poznań 1970.

Opera w Poznaniu. 75 lat Teatru Moniuszki w Poznaniu, pod red. K. Liszkowskiej, Poznań 1995.

Pałat Z., *Architektura a polityka. Gloryfikacja Prus i niemieckiej misji cywilizacyjnej w Poznaniu na początku XX wieku*, Poznań 2011.

Pałat Z., *Trzeci Gmach Poznańskiego Teatru Muzycznego*, „Kronika Miasta Poznania” 2010, nr 2, s. 117–136.

Reuther H., *Littmann, Max [w:] Neue Deutsche Biographie 14*, Leipzig 1985.

Skuratowicz J., *Gmach Opery Poznańskiej [w:] Opera w Poznaniu. 75 lat Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu*, pod red. K. Liszkowskiej, Poznań 1995.

Szłanta P., *Wilhelm II. Ostatni z Hohenzollernów*, Warszawa 2015.

Świtłała T., *Opera Poznańska 1919–1969[.] Dzieje Teatru Muzycznego*, Poznań 1973.

Zimniak H., *Działalność muzyczna Reichsgautheater Posen (1941–1944) [w:] Opera w Poznaniu. 75 lat Teatru Wielkiego im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu*, pod red. K. Liszkowskiej, Poznań 1995.

Prasa

11 listopada początek nowego sezonu w Teatrze Wielkim, „Express Poznański” z 30 listopada 1990, nr 211.

Byliśmy świadkami przymiarki nowej kurtyny projektu Wł. Schmidta w Teatrze Wielkim, „Express Poznański” z 18 kwietnia 1989.

Dabert D., *Teatr Wielki w niebezpieczeństwie*, „Głos Wielkopolski” z 6 kwietnia 1990, nr 82. „Dresdner Neueste Nachrichten” z 14 maja 1933.

„Ilustrowany Kurier Polski” z 22 maja 1958, nr 120.

Paszkwowiak M., *Wielki jak nowy*, „Głos Wielkopolski” z 29 lipca 1997, nr 175.

Skrzydlaty koń powrócił Pegaz odmłodzony, „Express Poznański” z 22 czerwca 1998, nr 144.

Sporakowski G., *Pegaz odjechał Fordem*, „Głos Wielkopolski” z 28 listopada 1997, nr 227.

Wielka technika wkracza do opery, „Głos Wielkopolski” z 30 listopada 1990, nr 25.

Netografia

Deutsche Biographische Enzyklopädie Online, <https://www.degruyter.com/database/dbe/html?lang=de> (dostęp: 20.9.2023).

Encyklopedia PWN, Encyklopedia PWN: źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy (dostęp: 20.9.2023).

Kellerhoff S.F., *Hitler und die „Führerloge“*, „Berliner Morgenpost” 2008, <https://www.morgenpost.de/printarchiv/kultur/article102692682/Hitler-und-die-Fuehrerlogen.html> (dostęp: 27.9.2023).

Pamięci Architektów Polskich in memoriam, https://www.archimemory.pl/pokaz/stanislaw_mieczkowski,22412 (dostęp: 28.9.2023).

Poznań: Teatr Wielki po remoncie odzyskał blask, „Głos Wielkopolski” (Poznań: Teatr Wielki po remoncie odzyskał blask [ZDJĘCIA, FILM] | Głos Wielkopolski (gloswielkopolski.pl) (dostęp: 22.9.2023).

Wikipedia Wolna encyklopedia, Wikipedia, wolna encyklopedia (dostęp: 20.9.2023).

Tadeusz Boniecki

Budowa i przemiany architektoniczne Teatru Wielkiego w Poznaniu (1910–2023)

Streszczenie

W artykule przedstawiono historię powstania budynku Teatru Wielkiego w Poznaniu w 1910 r. W każdym z historycznych okresów 1910–1919, 1919–1939, 1939–1945 oraz we współczesnym dokonywano przemian architektonicznych, wymiany urządzeń czy też udoskonaleń zmierzających do podniesienia funkcjonalności Teatru. W opracowaniu zawarto nie tylko te najistotniejsze zmiany, lecz także przeprowadzone renowacje budynku i wnętrz teatralnych.

Słowa kluczowe: opera, budowa, architektura, widownia, żyrandol, scena, remonty

Tadeusz Boniecki

Construction and architectural transformations of Grand Theater in Poznań in the years 1910–2023

Abstract

The article recounts the history of Grand Theater in Poznań, built in 1910. In each of the subsequent historical periods (1910–1919, 1919–1939, 1939–1945, and also recent history) architectural changes were made, equipment was replaced, and facilities were added to improve the functionality of the theater. The article analyzes not only major changes, but also smaller renovations both inside and outside of the building.

Keywords: opera, construction, architecture, audience, chandelier, stage, renovations